

Instances and Obstacles of the International Bank Payments

Hossein Khalili Bandali

PhD Student in Private Law, Department of Law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran
Mustafa Elsan

Visiting Professor, Department of Law, Urmia branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran
Babak Rezapour

Faculty Member, Department of Law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran

mostafaelsan@yahoo.com

Keywords:

Payment,
Bank Payments,
Bank Payment
Rights,
International
Bank Payments

Abstract

Nowadays, economic and commercial relations are not limited to the borders of one country and different countries of the world play significant roles in meeting each other's needs where banking relations have inevitably crossed borders and become international. Despite the variety, international bank payments follow a common rule in their being a requirement of many social and economic activities. From paying the costs of education abroad to large payments made in large design and construction projects by multinational companies or international trade, all are subject to the issue of the international payments for which the banking systems have allocated various tools out of which the parties have to choose one. Despite such fact, there have been problems in the past as obstacles to the international payments, which still exist in many countries of the world. This article seeks to answer a main question: what are the instances and obstacles of the international bank payments? In this regard, the qualitative method of documentary analysis has been used to conduct the research, and to collect the data, note-taking tool has been used based on different resources. First, we will take a look at the definitions and conceptual framework of the international bank payments. Later, the tools of international bank payments, the obstacles in international payments and finally the competent court and the ruling law to resolve disputes caused by international bank payments will be discussed.

.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license:

(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

مصادیق و موانع پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

حسین خلیلی بندلی

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

مصطفی السان

استاد مدعو گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

بابک رضاپور

عضو هیئت علمی گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

mostafaelsan@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۲۰ دی ۱۴۰۲

تاریخ دریافت: ۳۰ شهریور ۱۴۰۲

چکیده

امروزه روابط اقتصادی و تجاری، محدود به مرزهای یک کشور نیستند و کشورهای مختلف جهان نقش بسزایی در تأمین نیازمندی‌های همدیگر دارند و روابط بانکی هم ناگزیر از مرزها عبور کرده و بین‌المللی شده‌اند. پرداخت‌های بانکی بین‌المللی با وجود تنوع، از یک قاعده مشترک تبعیت می‌نمایند و آن اینکه لازمه بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌آیند. از پرداخت هزینه تحصیل در خارج گرفته تا پرداخت‌های کلانی که در پروژه‌های بزرگ طراحی و ساخت‌وساز از سوی شرکت‌های چندملیتی و یا تجارت بین‌المللی انجام می‌گیرد که همگی مشمول بحث پرداخت‌های بین‌المللی هستند؛ که در سیستم بانکی ابزارهای مختلفی را به خود اختصاص داده که طرفین پرداخت ناگزیر از انتخاب یکی از آن‌ها می‌باشند باوجوداین، مسائلی از گذشته به‌عنوان موانع پرداخت‌های بین‌المللی مطرح بوده‌اند که امروزه نیز در بسیاری از کشورهای جهان وجود دارد. این مقاله در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که مصادیق و موانع پرداخت‌های بانکی بین‌المللی چیست؟ در این راستا برای انجام تحقیق از روش کیفی تحلیل اسنادی و برای گردآوری داده‌ها از ابزار فیش‌برداری از منابع مختلف بهره گرفته شده است. در ابتدا نگاهی خواهیم داشت به تعاریف و چارچوب مفهومی پرداخت‌های بانکی بین‌المللی، سپس ابزارهای پرداخت‌های بانکی بین‌المللی، موانع موجود در پرداخت‌های بین‌المللی و در پایان دادگاه صالح و هکذا قانون حاکم جهت حل و فصل اختلافات ناشی از پرداخت‌های بانکی بین‌المللی مورد بحث قرار می‌گیرد.

کلید واژگان: پرداخت، پرداخت‌های بانکی، حقوق پرداخت‌های بانکی، پرداخت‌های بانکی بین‌المللی.

مقدمه

با توجه به افزایش روابط اشخاص با همدیگر در سطح بین‌المللی و ضرورت تعامل و همکاری در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و علمی، پرداخت‌های بانکی بین‌المللی از ضروریات اجتناب‌ناپذیر در روابط اشخاص شده و به‌طور عام شامل؛ پرداخت‌های بانکی در امر تجارت بین‌الملل، پرداخت بانکی در صورت مسافرت و افتتاح حساب در بانک کشور مقصد، یا حواله پول به فرد دیگری در کشور خارج بدون داشتن هرگونه قرارداد اصلی من جمله جهت تحصیل و غیره می‌باشد. تا اواخر قرن هجدهم میلادی، معاملات دارای روشی واحد و ثابت و به‌صورت بیع «حال و نقد» بوده و این امر موجب افزایش ضریب اطمینان در طرفین معامله و مانع عهدشکنی هر یک از آن‌ها بوده است چراکه هیچ‌گونه فاصله زمانی بین تحویل ثمن و مثنی وجود نداشت (Baker & Mckenzie, 2014: 18). انقلاب صنعتی اروپا و آمریکا موجب تحول در تجارت بین‌المللی شد و پرداخت‌های نوین بین‌المللی جایگزین پرداخت‌های سنی شد. در این راستا، روش‌های استاندارد از سوی اتاق بازرگانی بین‌المللی (ICC)^۱ پیشنهاد گردید طوری که مکانیسم‌ها و لوازم اجرایی آن نیز به‌سرعت ایجاد شد (فرهمنند معین، سماوی و کوشا، ۱۳۹۷: ۱۱۶). این روش‌ها به شش دسته؛ حساب باز^۲ (پرداخت وجه کالا پس از دریافت آن)، حواله^۳ (پرداخت وجه کالا قبل از دریافت آن)، برات ساده^۴ (ارسال کالا در ازای دریافت برات) و وصولی اسنادی^۵ (پرداخت وجه برات در ازای دریافت کامل کالا)، اعتبارات اسنادی^۶ (ارسال اسناد مالکیت کالا در ازای دریافت کامل وجه کالا) تقسیم می‌شوند؛ و برخی از حقوق‌دانان (شیروی، ۱۳۹۴: ۲۳۵). مهم‌ترین روش‌های پرداخت بین‌المللی را به چهار دسته تحت عنوان؛ «پرداخت بعدی» (یا «پرداخت به حساب مفتوح»)، «پرداخت قبلی»، «پرداخت به شیوه وصولی» و «پرداخت از طریق اعتبار اسنادی (ال سی)» موردبررسی قرار نموده و عده‌ای (زمانی فراهانی، ۱۳۹۵: ۱۶۱-۱۶۳). زیر عنوان پرداخت در بازرگانی خارجی، آن‌ها را به روش‌های سنتی شامل؛ (حساب باز و پیش‌پرداخت کامل) و روش‌های نوین شامل؛ (روش وصولی‌ها و اعتبارات اسنادی) تقسیم و موردبررسی قرار نموده است و بیشتر به روش‌های پرداخت در تجارت بین‌المللی پرداخته‌اند در حالی که ابزارهای پرداخت‌های بانکی بین‌المللی فراتر از شیوه‌های پرداخت در امر تجارت بوده و حتی سایر پرداخت‌هایی که ریشه قراردادی ندارند را شامل می‌شود؛ که کمتر موردبررسی واقع شده است. لکن به جهت گستره ارتباطات بین‌المللی، شناسایی ابزارهای پرداخت‌های بانکی بین‌المللی و هکذا موانع پرداخت‌های مزبور و همچنین شناسایی قانون و دادگاه صالح جهت حل و فصل اختلاف‌های احتمالی ضرورت دارد که پس از بررسی موارد، پیشنهادات لازم مطرح می‌شود؛ بنابراین این مقاله در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که مصادیق و موانع پرداخت‌های بانکی بین‌المللی چیست؟ در این خصوص پاسخ خود را بر این فرض استوار کردیم که اختلافات و محدودیت‌های ارزی (دولتی و خصوصی) به‌عنوان موانع و محدودیت‌های اصلی در پرداخت‌های بانکی بین‌المللی می‌باشد در این راستا برای انجام تحقیق از روش کیفی تحلیل اسنادی و برای گردآوری داده‌ها از ابزار فیش‌برداری از منابع مختلف بهره گرفته شده است.

¹ International Chamber of Commerce (ICC)

² Open Account

³ full Advance payment

⁴ Clean Draft (Clean Bill of Exchange)

⁵ Documentary Collection (or Documentary bill if Exchange)

⁶ Letter of Credit (LC)

۱. مفهوم پرداخت

پرداخت در لغت به معانی مختلفی تشریح شده است؛ در تعریف آن آمده است که پرداخت یعنی «تأدیه ادای دین و توختن وام» (دهخدا، ۱۳۷۳: ۴۷۶۶). همچنین درجایی به این صورت معنا شده است: «پرداختن» و نیز «پولی که به کسی داده می‌شود» (انوری، ۱۳۸۲: ۱۳۱۳). معادل دیگری که برای پرداخت دیده می‌شود، «پرداختن یعنی تأدیه کردن، کارسازی کردن و ادا کردن» می‌باشد (معین، ۱۳۷۲: ۷۲۹). و برخی پرداخت را این‌گونه تعریف کرده‌اند. «۱- اجرای تعهد اعم از دادن وجه نقد و غیره. ۲- اجرای تعهدی که موضوع آن وجه نقد باشد.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱: ۱۰۶۴). با توجه به نزدیکی مفهوم لغوی و حقوقی پرداخت، پرداخت در مفهوم حقوقی شامل «تأدیه و ایفای یک تکلیف یا مسئولیت» می‌باشد (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ۱۳۸۹: ۲۴۸). در نتیجه در مفهوم عام، پرداخت محدود به پرداخت‌های بانکی نیست بلکه شامل ایفای هر نوع تعهد اعم از پول و کالا یا خدمات می‌شود.

۲. مفهوم پرداخت‌های بانکی

پرداخت بانکی به هر نوع پرداخت اطلاق می‌شود که «برای ایفای آن، شخص (مشتری) با یک یا چند بانک، ارتباط برقرار کرده و یا چند بانک، تراکنش‌هایی را در رابطه با یکدیگر انجام می‌دهند» (السان، ۱۳۹۰: ۳). و می‌توان آن را «اجرای تعهدات پرداخت بانکی» نیز نامید این تعهدات گاه مستقیماً به وسیله پول و گاهی با ابزارهای جانشین پول همچون اسناد تجارتي اجرا می‌شوند. «اینکه پرداخت‌ها بانکی باشد معنایش این نیست که بدون بانک امکان پرداخت نباشد؛ بلکه نشانگر آن است که جایگزینی هر نهادی برای بانک، نامناسب، ناامن یا در پرداخت‌های تجاری کلان غیرعملی خواهد بود» (لسانی، ۱۳۹۵: ۴۵).

هرجا که یک پرداخت تحقق یابد، یک دریافت نیز صورت می‌گیرد. پرداخت و دریافت، با وجود شباهتی که با دین و طلب دارند، در مواردی با آن‌ها قابل قیاس نبوده و متمایز می‌باشند، از جمله «پرداخت و انتقال وجه، لزوماً مستلزم تصور دو شخص حقیقی یا حقوقی مجزا از هم نیست. چراکه برخلاف یک شخص که نمی‌تواند به خودش بدهکار یا از خود بستانکار شود، انتقال وجه میان حساب‌های متعدد یک شخص در بانک واحد یا بانک‌های متعدد قابل تصور بوده و معمول است» (السان، ۱۴۰۱: ۱۳۳).

۳. مفهوم و ملاک تشخیص پرداخت‌های بین‌المللی

به‌طور کلی، معیار دقیقی برای بین‌المللی بودن پرداخت در عهدنامه‌ها و رویه بین‌المللی وجود ندارد. در مقام ارائه ملاک برای این موضوع، می‌توان نظریه‌های زیر را مطرح ساخت:

الف. در صورتی که طرفین پرداخت در کشورهای مختلف اقامت داشته باشند، پرداخت، بین‌المللی است. این دیدگاه با این ایراد روبرو است که تشریفات و واسطه‌ای را که برای انجام پرداخت به کار گرفته می‌شود، مورد توجه قرار نمی‌دهد. هر چند، اقامت طرفین پرداخت در کشورهای مختلف، در اکثر موارد انجام پرداخت میان آن‌ها را تنها از طریق وسایل بین‌المللی پرداخت در پی دارد؛ باید در مقام ارائه ملاک، همین موضوع (تشریفات پرداخت) مورد توجه قرار گیرد. (السان، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

ب. طبق دیدگاه دوم، در صورتی که در پرداخت از ارز (پول خارجی) استفاده شود، باید آن را بین‌المللی دانست. در این نظریه، فرقی نمی‌کند که چه اشخاصی در پرداخت از ارز استفاده می‌کنند؛ بلکه صرف اینکه موضوع پرداخت ارز باشد، آن را بین‌المللی می‌سازد. (Delierneux, 1993: 988).

ج. ماده یک قانون نمونه آنسیترال درباره انتقال بین‌المللی اعتبار^۷، بدون اینکه درصدد ارائه معیاری برای پرداخت‌های بین‌المللی باشد، قانون مذکور را تنها در صورتی قابل اجرا می‌داند که بانک فرستنده و بانک گیرنده در کشورهای مختلفی واقع باشند. علت اینکه قانون نمونه آنسیترال درصدد ارائه معیار نیست، موقعیت و اهداف قانون مذکور می‌باشد. در واقع، هدف از تدوین قوانین نمونه در آنسیترال^۸، پیشنهاد قواعد معیار در مسائل و موضوعات مهم حقوق تجارت بین‌الملل است. از این رو، برای جلب نظر اکثریت کشورها، آنسیترال - به‌عنوان یک رسم - از ارائه نظریه قاطع و معیار در مسائل اختلافی می‌پرهیزد (Hapgood, 2007: 369).

به نظر می‌رسد با فرض ارائه ملاک برای پرداخت بانکی بین‌المللی، باید توجه داشت که این پرداخت‌ها از حیث اصول و قواعد حاکم در مغایرت با پرداخت‌های داخلی نیستند. ولی در مجموع، پرداخت‌های بین‌المللی، نسبت به معادل داخلی آن‌ها از حیث تشریفات

⁷ UNCITRAL Model Law on International Credit Transfers 1992.

⁸ United Nations Commission on International Trade Law [Uncitral].

پیچیده تر هستند چراکه یک پرداخت بین‌المللی ممکن است حاوی مبادله ارز میان بانک‌های درگیر باشد؛ که برای انجام این نوع از پرداخت‌ها باید میان بانک صادرکننده و بانک ذینفع، توافقی‌هایی برای نحوه پایاپای و تسویه، از قبل به‌عمل آمده باشد.

۴. ابزارهای پرداخت بین‌المللی

ابزارهایی که برای پرداخت در سطح بین‌المللی به کار گرفته می‌شوند، از حیث ماهیت حقوقی با ابزارهای پرداخت در مفهوم کلی آن تفاوت ندارند. فقط تشریفاتی که برای پرداخت‌های بین‌المللی به کار گرفته می‌شود، با پرداخت‌های داخلی تفاوت دارد؛ که به شرح آتی به معرفی ابزارهای پرداخت بین‌المللی می‌پردازیم.

۱.۴. انتقال بین‌المللی وجه

هرگاه وجه موضوع پرداخت متعلق به کشوری غیر از کشور صادرکننده دستور پرداخت^۹ یا بانک ذینفع^{۱۰} یا هر دوی آن‌ها باشد در این صورت انتقال بین‌المللی وجه محقق می‌شود و از این جهت، شعبه خارجی دارای شخصیت حقوقی مستقل در نظر گرفته می‌شود. انتقال بین‌المللی وجه متفاوت با انتقال داخلی وجه می‌باشد چراکه در انتقال بین‌المللی وجه، بانک واسطه نقش مؤثری در تحقق پرداخت دارد و انتقال وجه بین‌المللی به صورت انتقال اعتبار و مستقیم می‌باشد.

از نظر ماهیت حقوقی، هم در قانون نمونه آنسیترال درباره انتقال اعتبار و هم در قانون (کد) متحدالشکل تجاری امریکا،^{۱۱} تمام فرایند انتقال وجه، یک تراکنش یا مجموعه‌ای از تراکنش‌های وابسته به هم محسوب می‌شود. برای پیشگیری از تعارض قوانین، برخی بر این اعتقادند که تمامی فرایند یک معامله محسوب می‌شود و نباید آن را تحت حکومت قوانین متعدد قرار داد (Brozolo, 2000: 307). در انتقال بین‌المللی وجه ممکن است هم بانک صادرکننده و هم بانک ذینفع در همان کشوری واقع باشند که پول رایج آن موضوع انتقال می‌باشد. (انتقال بین‌المللی پول درون‌مرزی)^{۱۲} نیز ممکن است هیچ‌کدام از این بانک‌ها در کشور صاحب پول واقع نباشند. (انتقال بین‌المللی پول برون‌مرزی)^{۱۳} که هرکدام تشریفات خاصی را در اجرا دارد (السان، ۱۳۹۰: ۱۶۴).

۲.۴. انتقال از طریق اسناد بانکی

در دو مورد می‌توان از اسناد بانکی برای پرداخت‌های بین‌المللی استفاده کرد؛ یکی در صورت مسافرت و افتتاح حساب در بانک کشور مقصد، تا مبالغ کلانی را به آن حساب واریز نماید. دوم، هنگامی که شخص می‌خواهد برای فرد دیگری در خارج از کشور پول حواله کند، اما از شماره حساب وی (مشخصات بانک ذینفع) بی‌اطلاع است. در این صورت، بانک صادرکننده، یک سند بانکی را به نفع شعبه خود در کشور مقصد یا بانک دیگری که با آن در ارتباط است (بانک کارگزار)،^{۱۴} صادر می‌کند (Lomnicka & Hooley, 2007: 538).

در حقوق بانکداری خارجی این ابزار پرداخت از روش‌های سنتی پرداخت (پیش‌پرداخت کامل)^{۱۵} محسوب می‌شود که به موجب آن وجه کالایی که در آینده ارسال خواهد شد قبلاً دریافت می‌شود سپس مبادرت به ارسال کالا می‌شود که در این روش بزرگ‌ترین ریسک واردکننده کاملاً باز است درحالی‌که بزرگ‌ترین ریسک صادرکننده به‌طور کامل پوشش داده می‌شود (زمانی فراهانی، ۱۳۸۶: ۱۶۳). و حتی برخی از نویسندگان این ابزار پرداخت را به‌عنوان (پرداخت قبلی) مطرح نموده‌اند (شیروی، ۱۳۹۴: ۲۴۰).

۳.۴. برات بین‌المللی

برات بین‌المللی، همانند همتای داخلی خود یک دستور پرداخت غیرمشرط محسوب می‌شود^{۱۶} که به موجب آن صادرکننده وجوهی را که نزد محال‌علیه (براتگیر) دارد به شخص ثالثی منتقل می‌کند. چون برای پرداخت معمولاً مهلتی غیر از زمان تحریر آن تعیین می‌شود، برات وسیله‌ای برای تحصیل اعتبار است. بدین معنا که یک تاجر بدون پرداخت نقدی، قدرت خرید پیدا می‌کند. همچنین برات

⁹ Originator Bank

¹⁰ Beneficiary Bank

¹¹ UCC: Uniform Commercial Code (UCC)

¹² Onshore International Fund Transfer

¹³ Offshore International Fund Transfer

¹⁴ Corresponding Bank

¹⁵ full Advance payment

^{۱۶} ماده ۳ قانون بروات ۱۸۸۲ انگلیس به‌صراحت، بدون قید و شرط بودن دستور پرداخت در برات را در تعریف آن ذکر می‌کند. قانون تجارت ایران، اساساً تعریفی از برات به عمل نیاورده است.

قابلیت انتقال به‌غیراز طریق ظهر نویسی یا بدون آن را دارد. همین امر یکی از دلایل پذیرش برات در تجارت بین‌الملل بوده است. صادرکننده برات بین‌المللی در متن سند کلمه «برات بین‌المللی» را قید می‌کند و این به معنی تأمین امنیت مبادلات انجام‌شده است و شایان‌ذکر است برخلاف برات داخلی موضوع ماده ۲۳۳ قانون تجارت که برای برات علاوه بر امضاء برات دهنده ۷ شرط دیگر را ذکر نموده است، برات بین‌الملل طبق مقررات کنوانسیون آنسیترال ۱۹۸۸ میلادی دارای چهار شرط؛ «دستور پرداخت، مهلت پرداخت، تاریخ تحریر و امضاء» می‌باشد (زمانی فراهانی، ۱۳۹۵: ۲۹۸).

قانون تجارت ایران، باوجود ذکر برخی از قواعد حاکم بر «برات خارجی» از جمله در ماده ۲۸۷، معیاری برای تشخیص خارجی بودن برات به دست نمی‌دهد. ولی به‌موجب حقوق انگلیس، هر براتی که محل صدور یا محل پرداخت آن خارج از کشور باشد، خارجی محسوب می‌شود (ماده ۴ قانون بروات ۱۸۸۲). و محال‌علیه برات در سطح بین‌المللی ممکن است بانک باشد. همان‌گونه که اعتبار اسنادی بین‌المللی با براتی همراه است که ذینفع اعتبارنامه حق وصول یا ظهر نویسی آن را دارد (السان، ۱۳۹۰: ۱۶۶).

۴.۴. اعتبارات اسنادی بین‌المللی

اعتبارات اسنادی مطمئن‌ترین شیوه وصول ثمن و تضمین دریافت کالا در معاملات بین‌المللی به شمار می‌آیند. (کاشانی، ۱۳۷۷: ۲۲) تعاریف گوناگونی در خصوص اعتبارات اسنادی مطرح‌شده است اما در یک تعریف جامع می‌توان گفت؛ «اعتبارات اسنادی نوعی روش پرداخت (به‌ویژه با استفاده از سندی با عنوان برات) است در دادوستدهای میان کشورهای مختلف به‌نحوی که فروشنده از وصول وجه و خریدار از دریافت کالا اطمینان یابد» (لنگریج، ۱۳۹۰: ۳۱-۳۲).

ماده ۵ قانون متحدالشکل تجارت آمریکا^{۱۷} اعتبار اسنادی را چنین تعریف کرده است: تعهدی قاطع از سوی گشاینده اعتبار در مقابل ذی‌نفع اعتبار به درخواست یا حساب متقاضی یا در خصوص یک موسسه مالی و اعتباری راسا یا به حساب خود موسسه، مبنی بر پرداخت وجه یا تسلیم یک شی دارای ارزش در برابر اسنادی که ارائه می‌گردد (یانگ و بوکلی، ۱۳۸۵: ۳۰۸). قواعد حاکم بر این اعتبارنامه‌ها، در اکثر کشورهای جهان، یو.سی.پی ویرایش ۶۰۰ آن است که در سال ۲۰۰۷ توسط اتاق بازرگانی بین‌المللی منتشر گردید. این قواعد در داخلی و بین‌المللی، هر دو اجرا می‌شوند. «اعتبارات اسنادی آن‌چنان با تجارت بین‌المللی آمیخته‌اند که از آن‌ها به‌عنوان ماده اصلی و یا مایه تجارت خارجی نام‌برده شده است» (اشمیتوف، ۱۳۶۹: ۳۲۸).

۵.۴. انتقال وجه از طریق نامه یا دورنگار

در این روش شخصی که قصد پرداخت دارد، از طریق دورنگار و یا نامه از بانکی که دارای حساب و موجودی می‌باشد می‌خواهد تا مبلغ معین را از حساب وی برداشت نموده و به حساب شخص ذینفع که در خارج از کشور می‌باشد انتقال دهد، در این پرداخت هرگاه مشخصات بانک دریافت‌کننده ناقص باشد، بانک اقدام کننده به پرداخت از طریق رابط خویش در کشور مقصد مبادرت به شناسایی بانک مزبور در خارج از کشور می‌نماید. متعاقب آن، تصفیه حساب لازم میان بانک ابلاغ کننده و بانک ذینفع یا به‌طور مستقیم بین بانک صادرکننده و بانک ذینفع انجام می‌گیرد (Lomnicka & Hooley, 2020: 539).

در پرداخت از طریق دورنگار ممکن است نوع پول پرداخت با وجه رایج در کشور خریدار و فروشنده متفاوت باشد. در این صورت، پرداخت به سه نوع پول متفاوت ارتباط می‌یابد. برای مثال، در صدور نفت ایران به کشور چین، پرداخت پول اغلب به یورو یا دلار امریکا تعیین می‌شود. در چنین موردی، هزینه‌های تبدیل پول ملی به وجه موردتوافق بر عهده خریدار قرار می‌گیرد و این فرایند در بانک وی (بانک صادرکننده) انجام می‌گیرد (السان، ۱۳۹۰: ۱۶۷).

در تبدیل یک پول به پول دیگر، بانک معمولاً ارز را به قیمت ارزان‌تری خریده و به قیمت گران‌تری می‌فروشد. این تفاوت قیمت میان نرخ خریدوفروش دو دلیل اساسی دارد. از یک‌سو، بانک به‌عنوان تاجر از این تبدیل سود می‌برد و از سوی دیگر، چون تمامی ارزهای خریداری‌شده در یک روز، در همان روز به فروش نمی‌رسند، بانک به‌جای تقبل خطر نوسان قیمت ارز، آن را بر دوش فروشنده ارز (مشتری) قرار می‌دهد (Lomnicka & Hooley, 2020: 540).

در مجموع، انتقال از طریق دورنگار - که امروزه انتقال از طریق شبکه الکترونیکی جایگزین آن شده - یکی از شیوه‌های سریع انتقال وجه در سطح بین‌المللی می‌باشد. تنها اشکالی که امکان آن وجود دارد آن است که به‌جای ذینفع واقعی، موجودی برداشت‌شده به حساب

¹⁷ Uniform Commercial Code

شخص دیگری منتقل شود. در این حالت، هرچند اشتباه قابل تصحیح است، اما طول کشیدن فرایند آن می‌تواند در روند اجرای معامله اصلی که پرداخت برای ایفای تعهدات ناشی از آن انجام می‌گیرد، خلل ایجاد نماید. بدین معنا که برای مثال، فروشنده عقد بیع را به دلیل عدم وصول ثمن در سررسید فسخ نماید. بنابراین انتقال وجه از طریق دورنگار، گرچه سریع‌ترین روش انتقال وجه است، لکن درعین حال، روش پرخطری نیز محسوب می‌شود زیرا اگر به‌جای ذینفع واقعی، موجودی برداشت‌شده به حساب شخص دیگری منتقل شود، چه‌بسا ممکن است فرآیند بازگشت پول، بسیار طولانی و یا با صرف هزینه‌های حقوقی و قضایی صورت گیرد.

۶.۴. پرداخت‌های کارتی بین‌المللی

پرداخت از طریق کارت در سطح بین‌المللی، با استفاده از اینترنت یا شبکه بانکی انجام می‌گیرد. از آن‌جهت که شبکه مستقلی در سطح جهان برای پرداخت‌های بانکی - غیر از سوئیفت - وجود ندارد، امروزه اینترنت بهترین مکان برای پرداخت‌های خرد در سطح بین‌المللی است. برای این نوع از پرداخت‌ها مسترکارت و ویزا کارت‌های جهانی هستند که از طریق آن‌ها پول با پایه دلار آمریکا و یورو قابل پرداخت است.

برای پرداخت کارتی در اینترنت، مشتری فقط اطلاعاتی که بر روی کارت درج شده و نیز شناسه شخصی که آن را به خاطر سپرده، استفاده می‌کند. از آن‌جهت که بهره‌گیری از این کارت‌ها بسیار آسان است، احتمال هرگونه ناامنی و تقلب در مورد آن‌ها وجود دارد. به همین دلیل، در پرداخت‌های با مبالغ بیشتر از بانکداری الکترونیکی، پول دیجیتال و کارگزاران پرداخت اینترنتی استفاده می‌شود. (Brindle & Cox, 2004, p.265). با وجود سایر ابزارهای پرداخت، امروزه در اروپای غربی اکثر بلیت‌های هواپیما و قطارهای بین‌المللی از طریق کارت اینترنتی خریداری می‌شود و به همین دلیل آژانس‌های فروش بلیت در اروپا در حال از بین رفتن هستند.

به لحاظ حقوقی، در کارت قابل‌استفاده در سطح بین‌المللی، قراردادی میان بانک یا مؤسسه صادرکننده کارت و دارنده آن منعقد می‌شود که به‌موجب آن، دارنده می‌تواند در تمامی کشورهای که چنین کارت‌هایی را به‌عنوان ابزار پرداخت می‌پذیرند، از آن برای خریدهای خود یا انتقال وجه استفاده کند. در این قرارداد، دارنده کارت مسئولیت هرگونه سوءاستفاده یا افشای رمز کارت خود را بر عهده می‌گیرد و تعهد می‌کند که سرقت یا فقدان آن را در اولین فرصت ممکن از طریق نشانی اینترنتی که به اطلاع وی رسیده به اطلاع شرکت صادرکننده کارت برساند.

اینکه کارت پرداخت می‌تواند در سطح بین‌المللی پذیرفته شود، نشانه سعه‌صدر دولت‌ها در روابط تجاری با یکدیگر است. این امر همچنین دلالت بر ارزش و احترام مصرف‌کننده و رعایت حقوق وی دارد؛ چراکه به همراه داشتن یک کارت او را از حمل و نقل ارز که خطراً فرین است، بی‌نیاز می‌کند. کارت‌های پرداختی که در اتحادیه اروپا با پایه یورو به کار گرفته می‌شوند، از حیث مسائل ارزی با مشکل روبرو نیستند. چراکه پول رایج (واحد پول) اکثر کشورهای اروپایی یورو می‌باشد. این کارت‌ها ممکن است در سوئیس (با واحد پولی فرانک سوئیس) یا انگلیس و کشورهای تابعه (با واحد پولی پوند انگلیس) با مسائلی همچون ضرورت هماهنگی میان دولت‌ها و بانک‌های مرکزی روبرو شوند. منافع مشترک، امکان محاسبه تمامی نقل و انتقالات انجام‌گرفته از طریق نرم‌افزارهای رایانه‌ای و نیز آزادی رقابت، این مسائل را که زمانی از جمله مشکلات عمده در پرداخت‌های بین‌المللی بوده‌اند، به حداقل ممکن رسانیده، به‌نحوی که استفاده‌کننده کارت هیچ‌گاه از آن‌ها مطلع نمی‌شود (السان، ۱۳۹۰: ۱۶۹).

۵. محدودیت‌های پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

امروزه، موانع ناشی از نبود وسایل ارتباطی یا توافقی‌نامه‌های محاسبه و تسویه در روابط بانکی بین‌المللی به حداقل ممکن رسیده است. با وجود این، مسائلی از گذشته به‌عنوان موانع پرداخت‌های بین‌المللی مطرح بوده‌اند که امروزه نیز در بسیاری از کشورهای جهان وجود دارد. یکی از عواملی که به‌عنوان محدودیت جدی در این رابطه مطرح می‌شود، موانع و محدودیت‌های ارزی است که به‌اختصار موردبررسی واقع می‌شود.

۱.۵. استناد به محدودیت‌های ارزی توسط بخش دولتی

به‌عنوان قاعده، وقتی بخش دولتی اقدام به انعقاد قرارداد در سطح بین‌المللی می‌کند فرض بر این است که با علم به مقررات محدودکننده داخلی اقدام کرده و یا مجوزهای لازم را از مقام‌های صالح دریافت کرده است. از این‌رو، استناد دولت به مقررات محدودکننده داخلی،

از جمله محدودیت‌های ارزی در عرصه تجارت بین‌الملل پذیرفته نمی‌شود. برای پیشگیری از اخلال در روند اجرای قراردادهای دولتی، به‌طور معمول در قوانین و مقررات محدودکننده تصریح شده است که مقررات مذکور نسبت به قراردادهایی که پیش از تصویب آن منعقد شده و مستلزم مبادله ارز است، اجرا نخواهد شد، چنین تصریحی بدان سبب دارای اهمیت است که در عمل نیز مقررات محدودکننده مذکور، به همان دلایلی که در بالا تشریح شد، در سطح بین‌المللی قابلیت اجرایی ندارند. از این رو بهتر است مقنن، خود عطف به ماسبق نشدن آن‌ها را تصریح کند. در مفهومی که تشریح شد، شرکت‌های تجاری دولتی (مانند بانک‌ها و شرکت‌های بیمه) شخصیت مستقلی از دولت متبوع خود دارند، بنابراین حادث شدن موانع ارزی در جریان اجرای قرارداد یک شرکت دولتی ایرانی با طرف خارجی، می‌تواند مؤثر واقع شده و باعث عقیم (ناممکن) شدن قرارداد گردد. مگر اینکه ثابت شود دولت برای آزاد کردن شرکت‌های دولتی از تعهدات ناشی از قراردادهای تجاری بین‌المللی به وضع چنین محدودیت‌هایی اقدام کرده است (اشمیتوف، ۱۳۷۸: ۲۹۵).

۲.۵. استناد به محدودیت‌های ارزی توسط بخش خصوصی

در مواردی که موانع یا محدودیت‌های ارزی مانع از اجرای تعهدات بخش خصوصی در سطح بین‌المللی شود، تحت شرایطی می‌توان اجرای قرارداد را ناممکن (عقیم) به حساب آورد. آثار این موانع و محدودیت‌ها، بانک‌های خصوصی و نیز بانک‌های دولتی را از آن جهت که مستقل از دولت متبوع خود عمل می‌کنند، در بر می‌گیرد. اثر عقیم شدن قرارداد، آن است که طرفی که قرارداد را به دلیل عقیم شدن آن اجرا نمی‌کند، از قرارداد تخلف نکرده است و در نتیجه، ملزم به جبران خسارت نخواهد شد. چراکه ناممکن شدن قرارداد در نتیجه، موانع ارزی، یک قوه قاهره (حادثه پیش‌بینی نشده) محسوب می‌شود که پیشگیری یا کنترل آن تحت اختیار متعهد نیست. برخی از حقوقدانان (Mann, 1992: 68). با طرح این بحث که در صورت ممنوع شدن پرداخت ارزی در یک کشور، قرارداد ناممکن نمی‌شود، بلکه باید آن را از طریق بانک واسطه در خارج از کشور یا سایر شیوه‌های انحرافی اجرا کرد، آن را مورد انتقاد قرار داده‌اند؛ زیرا متعهد به پرداخت ارزی در کشور معین را نمی‌توان ملزم به تعهداتی کرد که مورد توافق طرفین نبوده است. به‌علاوه، موانع و محدودیت‌های ارزی، معمولاً در راستای منافع عمومی وضع می‌شود و از این رو استفاده از طرق انحرافی برای اجرای تعهدات ارزی، تقلب نسبت به قانون کشوری است که متعهد به پرداخت در حوزه آن اقامت دارد.

یکی از راه‌های انحرافی، آن است که در یک قرارداد (برای مثال واردات ماشین‌های راه‌سازی) که تخصیص ارز برای آن مجاز است، شرکت خریدار از فروشنده بخواهد که مبلغ صورتحساب‌ها را پیش از مبلغ واقعی اعلام کند. در نتیجه این اعلام، خریدار خواهد توانست از ارز حاصل از تفاوت قیمت واقعی و قیمت اعلام شده، برای خرید کالاها یا خدماتی که پرداخت ارزی در آن‌ها ممنوع است، استفاده کند. به این عمل، قرارداد مخفی ارزی^{۱۸} گفته روه قضایی انگلستان بر آن است که چنین قراردادی قابل اجرا نیست؛ مشروط بر اینکه مقررات کنترل مبادله ارز که در داخل یک کشور وضع و اجرا می‌شود، با موافقت‌نامه‌های برتون وودز (موافقت‌نامه‌های تأسیس بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول) هماهنگی داشته باشد (اشمیتوف، ۱۳۸۷: ۱۷۵-۱۷۷).

۶. قانون حاکم و دادگاه صالح جهت رسیدگی به اختلافات ناشی از پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

تعیین قانون حاکم در پرداخت‌های بین‌المللی به‌ویژه اگر روشن و شفاف بوده و متضمن تمام اصول و قواعد حاکم بر رابطه طرفین باشد علاوه بر حل و فصل اختلافات، پیشگیری از بروز اختلاف می‌باشد. از نظر قواعد تشخیص قانون قابل اجرا و محدودیت‌های آن و نیز نحوه تعیین مرجع صالح، پرداخت‌های بانکی بین‌المللی اصولاً مشمول قواعد عامی هستند که در حقوق بین‌الملل خصوصی برای تعیین این موارد، مطرح می‌شود. در همان حال، اوصاف ویژه پرداخت‌های بانکی، بررسی جزئیات مربوط به تعیین قانون حاکم و دادگاه صالح در مورد این نوع از پرداخت‌ها را ضروری می‌سازد. در ادامه، به ترتیب به بررسی این دو موضوع خواهیم پرداخت.

۱.۶. قانون قابل اجرا در رسیدگی به اختلافات ناشی از پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

آنچه باید به‌عنوان نخستین معیار در تعیین قانون قابل اجرا بر پرداخت‌های بین‌المللی مدنظر قرار گیرد، حاکمیت اراده طرفین در مورد چنین انتخابی است. این حق انتخاب، از اصل آزادی طرفین قرارداد ناشی می‌شود و در اسناد بین‌المللی مختلف، از جمله ماده ۳ مقررات رم (یک) به رسمیت شناخته شده است. احترام به حق انتخاب طرفین، در قانون نمونه ۱۹۹۲ آنستیرال درباره انتقال اعتبار در سطح بین‌المللی، به‌عنوان قاعده اختیاری به شرح زیر پیشنهاد شد: «حقوق و تعهدات ناشی از دستور پرداخت، به‌موجب قانونی خواهد بود

¹⁸ Exchange Contract in Disguise

که طرفین انتخاب کرده‌اند. در صورت نبود چنین توافقی، قانون کشوری که بانک دریافت‌کننده (ذینفع) در آنجا واقع شده، اجرا خواهد شد، راهکار توصیه‌شده در صدر ماده فوق، با آنچه به‌عنوان مبنای اصلی تعیین قانون حاکم در مقررات رم یک پذیرفته شده است، یعنی اصل حاکمیت اراده و احترام به انتخاب رفین، مطابقت دارد. در همان حال، تفاوت قانون نمونه آنسبترال و مقررات رم آن است که در مقررات اخیر، طبق بند ۳ ماده ۴، در صورت عدم تعیین قانون حاکم از سوی طرفین و عدم امکان استنباط آن از مفاد قرارداد ایشان، قانون کشوری اجرا خواهد شد که «بیشترین ارتباط» را با قرارداد منعقد کرده دارد.

در خصوص مبنای تعیین قانون حاکم، باید افزود که تعیین آن از سوی طرفین ممکن است ضمن معامله اصلی یا در قالب قرارداد جداگانه باشد؛ همچنین طرفین قرارداد دارای این اختیار هستند که پس از انعقاد قرارداد و در زمان اجرای آن و یا حتی پس از بروز اختلاف، قانون قابل اجرا را تعیین کرده یا قانونی را که قبلاً انتخاب کرده‌اند، تغییر دهند. انتخاب قانون مذکور می‌تواند به‌طور روشن یا ضمنی انجام گرفته یا از مجموعه قراردادهایی که طرفین قبلاً با یکدیگر داشته‌اند، استنباط شود.

در حقوق ایالات متحده، به‌موجب ماده ۲۴۰۳ قانون (کد) متحدالشکل تجاری، در صورت نبود توافق خصوصی طرفین بر انتخاب قانون کشور یا ایالت معین، قانون حاکم بر مبنای ارتباط متعارف قرارداد به قانون کشور یا ایالت خاص تعیین خواهد شد. بر اساس ماده ۳۱۱۷ قانون مدنی کبک، در صورت عدم تراضی طرفین بر قانون خاص، قرارداد محکوم به قانون کشوری / ایالتی خواهد بود که بیشترین ارتباط را با آن دارد. البته در تعیین آن به ماهیت عمل حقوقی و اوضاع و احوال و قرائن نیز توجه خواهد شد.

بر اساس بند ۲ ماده ۴ مقررات رم (یک)، فرض بر این است که قرارداد بیشترین ارتباط را با کشور طرفی از قرارداد دارد که قرارداد در صورت اجرا بر وضعیت او تأثیر عمده‌های خواهد داشت؛ به شرط اینکه شخص مذکور به هنگام انعقاد قرارداد در آن کشور، اقامت عرفی داشته باشد. در مورد پرداخت‌های بانکی بین‌المللی، رعایت این معیار اغلب به اجرای قانون کشوری می‌انجامد که بانک ذی‌نفع در حوزه آن اقامت دارد؛ زیرا اقامتگاه شخص ذی‌نفع (متعهدله پرداخت) هم معمولاً در همان‌جا قرار دارد (السان، ۱۳۹۰: ۱۸۸-۱۸۹).

۲.۶. دادگاه صالح جهت رسیدگی به اختلافات ناشی پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

تعیین حکومت قانون کشور معین بر رابطه طرفین، لزوماً به مفهوم صالح بودن دادگاه آن کشور نیست. در واقع چون اجرای قانون (مقررات خصوصی و تجاری) هر کشوری، توسط کشورهای دیگر اصولاً امکان‌پذیر است، از این‌رو در مطالعات تعارض قوانین، بحث قانون حاکم و دادگاه صالح دو بحث مجزا از هم به شمار می‌آیند؛ هرچند که ارتباط آن‌ها در پاره‌ای از موارد، انکارناپذیر است.

در روابط خصوصی، همان‌گونه که طرفین حق انتخاب قانون قابل اجرا را دارند و تنها محدودیت‌های ناشی از قواعد آمره، نظم عمومی، اخلاق حسنه و حقوق مصرف‌کننده بر چنین انتخابی اعمال می‌شود، باید به ایشان این حق را داد که دادگاه صالح بر رابطه خویش را نیز انتخاب کنند. به‌طور معمول در قراردادهای استاندارد با موضوع پرداخت (فرم‌های پرداخت)، به‌طور روشن بیان می‌شود که دادگاه محل استقرار بانک، صلاحیت رسیدگی خواهد داشت. در همین دسته از روابط، طرفین اساساً می‌توانند با عدول از صلاحیت محاکم دولتی، قرارداد و تعهدات قراردادی خویش را پیش از بروز اختلاف و مسائل ناشی از مسئولیت غیر قراردادی را پس از تحقق آن، تحت صلاحیت مرجع داوری سازمانی^{۱۹} با موردی^{۲۰} قرار دهند. علی‌ایحال مراجع صالح به رسیدگی در سه محور به شرح آتی موردبررسی قرار می‌گیرد.

در اینجا باید یادآور شد که مقصود از این مبحث، تشخیص دادگاه صالح در عرصه بین‌المللی است؛ وگرنه اگر موضوع اختلاف درباره پرداخت‌های بانکی، داخلی باشد یا کشوری که دادگاه آن صلاحیت دارد، مشخص شود، این مسأله که دادگاه کدام شهر از همان کشور صالح است، موضوعی است که با مراجعه به قانون آیین دادرسی هر کشوری به راحتی قابلیت تعیین را دارد.

۱.۲.۶. مرجع داوری صالح

به دنبال رونق چشمگیر تجارت در عرصه بین‌المللی، داوری به‌عنوان مرجع مؤثر در حل و فصل اختلافات، بخش جدایی‌ناپذیر حقوق تجارت بین‌الملل محسوب می‌شود و با استقبال ویژه روبرو شده است (شیروی، ۱۴۰۱: ۴) که حسب آن طرفین اختلاف خود را از رسیدگی قضایی فارغ نموده و حل اختلاف را به مرجع بی‌طرف واگذار می‌کنند که این توافق می‌تواند در سه حالت «شرط ضمن قرارداد، موافقت‌نامه داوری، توافق بر داوری بعد از حدوث اختلاف» صورت پذیرد (شعبانی، ۱۳۹۷: ۲۳). مزایای داوری من جمله سرعت، مزیت

¹⁹ Institutional Arbitration

²⁰ Ad hoc Arbitration

مالی و... منوط به شرط داوری دقیق موقع تنظیم سند می‌باشد (کاکوند، ۱۳۹۲: ۲۱). قلمرو داوری با رضایت طرفین تعیین می‌شود و می‌تواند به صورت موسع^{۲۱}، یا مضیق^{۲۲} منقعد شود (Nicholas, 1986: 46). داوری می‌تواند موردی یا سازمانی باشد در صورت رجوع به داوری سازمانی یا نهادی، همانند ارجاع اختلاف به مرکز داوری اتاق ایران یا دیوان داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی، طرفین قواعد داوری و آیین رسیدگی آن مرجع را می‌پذیرند. از این رو این موضوع که داوری چگونه باید انجام شود، از اصل منتفی می‌شود. حال آنکه در داوری موردی، علاوه بر قانون حاکم - در صورت عدم توافق قبلی - باید در خصوص آیین رسیدگی نیز توافق کنند؛ بنابراین در تمام موارد فوق، فقط در صورت سکوت طرفین است که مسأله تلاش برای تعیین دادگاه صالح مطرح می‌شود. (شیروی، ۱۴۰۱: ۴۳).

انتخاب محل یا مقر داوری^{۲۳} یکی از مباحث ضروری و مؤثر در تنظیم شرط یا موافقت‌نامه داوری می‌باشد زیرا که داوری نمی‌تواند در خلأ صورت پذیرد (Martin, 1982: 214). و شیوه انتخاب داوران از سوی سازمان‌ها و قوانین و مقررات مربوطه متفاوت می‌باشد و نظرات مختلفی ارائه شده ولی بهتر است شایسته است جهت جلوگیری از بن‌بست ناشی از اختلاف نظرات، تعداد داوران فرد انتخاب شود و معمول‌ترین روش در این نوع انتخاب، انتخاب یک داور توسط هر یک از طرفین و انتخاب داور سوم توسط داوران منتخب طرفین اختلاف باشد (Thomas, 1990: 49). علی‌ایحال انتخاب داور منجر به سلب صلاحیت دادگاه‌های داخلی و انتخاب دادگاه داخلی منتج به سلب صلاحیت داوری بین‌المللی برای رسیدگی به اختلاف می‌شود (ابراهیم گل و حقیقیان، ۱۳۹۷: ۱۲). باید توجه داشت که نظریه اثبات مزایای فراوان رسیدگی داوری و روش‌های جایگزین^{۲۴} در حل و فصل اختلافات تجاری به‌منظور احترام به حاکمیت اراده و دوام در روابط بازرگانی، باید همواره درصدد ترویج و استعمال آن‌ها برای حل و فصل اختلاف‌های پرداخت‌های بانکی بود.

۲.۲.۶. مرجع صالح رسیدگی به جرائم ناشی از پرداخت‌های بانکی بین‌المللی

صلاحیت کیفری زمانی در قلمرو حقوق جزای بین‌الملل مطرح می‌شود که لافل یک عنصر خارجی در جرم موضوع صلاحیت وجود داشته باشد و آن همان عامل ارتباط آن جرم به دولت خارجی می‌باشد (خالقی، ۱۳۸۱: ۳۸). در عرصه حقوق بین‌المللی عمومی صلاحیت عبارت است از حق یک دولت که از طریق قوای مقننه، مجریه و قضائیه بر اشخاص، اموال یا رفتارهایی که الزاماً داخلی نیستند اعمال می‌شود و در حوزه جزای بین‌الملل صلاحیت را می‌توان این‌گونه تعریف کرد «قابلیت اعمال قوانین جزایی یک کشور در رسیدگی به جرائم ارتكابی توسط اتباع آن کشور یا علیه اتباع آن کشور یا علیه منافع کشور اعم از اینکه محل ارتكاب جرم در داخل یا خارج از کشور باشد» (پوربافرانی، ۱۳۸۱: ۱۶۳). در بحث صلاحیت دادگاه‌ها قوانین داخلی و خارجی در بسیاری از موارد از اصل صلاحیت سرزمینی پیروی می‌کنند و این اصل مهم‌ترین و قدیمی‌ترین اصل در تعیین صلاحیت کیفری است و با اصل حاکمیت دولت‌ها سازگار است (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۵: ۶۱). و در صورت تعدد اصول حاکم بر صلاحیت کشوری من جمله؛ محل وقوع جرم در قلمرو آن کشور باشد، مرتکب جرم و یا قربانی آن از اتباع آن کشور باشد، یا جرم غیرقابل اغماض باشد و به حیات چنین دولتی صدمه بزند هر یک از این جهات می‌تواند موجبی برای این باشد که آن دولت خود را صالح به رسیدگی بداند (خالقی، ۱۳۸۱: ۴۳).

بنابراین در صورتی که در روند پرداخت‌های بانکی، جرمی واقع شده باشد، تشخیص آن در هر کشور به‌موجب مقررات همان کشور انجام می‌شود در نتیجه نمی‌توان از تحلیل‌های حقوق خصوصی و آیین دادرسی مدنی برای تشخیص دادگاه صالح استفاده کرد. در چنین مواردی، معمولاً هر کشوری که جرم به‌نوعی با آن در ارتباط باشد، خود را صالح می‌داند. از این نظر، امکان صلاحیت دادگاه کیفری محل وقوع جرم و محل دستگیری بزهکار قابل طرح است بنابراین، در صورتی که عناصر لازم برای صلاحیت دادگاهی نسبت به جرمی که در حوزه پرداخت‌های بانکی روی داده، فراهم شود، آن دادگاه خاص، قهراً صالح خواهد بود و نمی‌تواند با تراضی طرفین با ادعای صلاحیت دادگاهی از کشوری دیگر، از خود نفی صلاحیت کند.

در حوزه پرداخت‌های بانکی، همانند سایر موضوعات، اصل بر این است که در جرائم، دادگاه محل وقوع جرم^{۲۵} و در مسائل مدنی، دادگاه محل اقامت خوانده^{۲۶} صلاحیت رسیدگی دارد. این دو قاعده، هم در سطح داخلی و هم در سطح بین‌المللی مبنای اصلی تشخیص

²¹ Broad clause

²² Narrow clause

²³ Seat of Arbitration

²⁴ ADR: Alternative Dispute Resolution

^{۲۵} ماده ۵۴ قانون آیین دادرسی کیفری

^{۲۶} ماده ۱۱ قانون آیین دادرسی مدنی: «دعوا باید در دادگاهی اقامه شود که خوانده، در حوزه قضایی آن اقامتگاه دارد...»

شهر (حوزه قضایی) و کشوری است که دادگاه آن صلاحیت به رسیدگی دارد. در آمریکا قاعده ۱۸ از قواعد فدرال درباره دادرسی مدنی،^{۲۷} این اصل را مقرر می‌دارد. با همه حقایق و اصول فوق، در مورد جرائم مرتبط با پرداخت‌های بانکی، رویه قضایی کشورهای مختلف حکایت از آن دارد که دولت‌ها، صلاحیت دادگاه‌های خود را برای حمایت از منافع ملی و حقوق شهروندان، گسترش داده‌اند (السان، ۱۳۹۰: ۱۹۴).

۲-۳- مرجع صالح به رسیدگی دعوانی مدنی ناشی از پرداخت‌های بانکی

قواعد صلاحیت بین‌المللی هر کشور، موارد صلاحیت دادگاه‌های آن کشور در خصوص رسیدگی به اختلافات بین‌المللی دارای عنصر خارجی را مشخص می‌کند و در این راستا اشاره‌ای به صلاحیت قانون کشور خارجی نمی‌کند (کابری، انصاری و خدابخشی، ۱۴۰۰: ۱۳۶). و به‌طور کلی تشخیص این صلاحیت با دادگاه رسیدگی‌کننده است (شمس، ۱۳۹۴: ۴۰۷؛ افتخار جهرمی، السان، ۱۳۹۶: ۲۴۲). در حقوق ایران فقط ماده ۹۷۱ قانون مدنی نسبت به صلاحیت بین‌المللی اشاره کرده و قواعد مربوطه همان مقرر ماده ۱۱ قانون آیین دادرسی مدنی راجع به حقوق داخلی می‌باشد (مقصودی، ۱۳۹۶: ۲۳۰).

با تأسی به مقررات رم (یک)، درباره قانون حاکم بر تعهدات قراردادی و روح کنوانسیون بروکسل درباره صلاحیت، قانون و دادگاهی که «بیشترین ارتباط» را با اختلاف دارد در اکثر موارد - ترجیحاً غیر از مواردی که طرفین پرداخت، بر مبنای اصل حاکمیت اراده قانون و دادگاه را برگزیده‌اند - اولویت خواهد داشت. در اتحادیه اروپا، از مواد مقررات بروکسل، از جمله بند (۱) ماده (۵) می‌توان استنباط کرد که نحوه تشخیص دادگاه صالح، از نظر قراردادی و عهدی بودن بحث «پرداخت» بیشتر به این بحث در مورد قراردادهای شباهت خواهد داشت و از این رو باید از قواعد مشابهی بهره گرفت. در فرض تعدد محل ارائه کالاها یا خدمات و محل پرداخت قیمت، از آن رو که کنوانسیون بر صالح بودن دادگاه محل تحویل یا ارائه خدمت تصریح دارد و ادعای صلاحیت دادگاه محل تأدیبه وجه با چنین فرضی تعارض می‌یابد، چاره‌ای جز اعتقاد بر این امر نیست که دادگاه محل پرداخت، صالح شناخته نمی‌شود، مگر اینکه ادعا نه بر مبنای قراری بودن رابطه، بلکه تنها برای مطالبه وجه قراردادی استوار شود. باین حال، اگر قرارداد مورد بحث، عنوان قرض یا سایر عقود را داشته باشد که موضوع تعهد در آن مستقیماً پول است، در آن صورت، محل اجرای تعهد، محلی خواهد بود که بازپرداخت باید در آنجا صورت گیرد؛ بنابراین، ماده (الف) (۱) مقررات بروکسل اعمال می‌شود چنانچه گفته شده صلاحیت مبتنی بر قرارداد مقرر در بند (۱) ماده ۵ مقررات بروکسل از نظر صالح بودن دادگاه محل اجرای تعهد با اصل صلاحیت دادگاه محل اقامت خواننده قابل جمع است و تعارضی با آن ندارد. باین همه، اگر دعوا در محل اجرای تعهد اقامه شود و اجرای تعهد در داخل اتحادیه اروپا باشد، در آن صورت، به منظور اجتناب از رسیدگی مضاعف و صدور آرای متعارض، دادگاه محل اقامت خواننده، در صورت طرح دوباره دعوی، قرار عدم صلاحیت صادر خواهد کرد (السان، ۱۳۹۰: ۱۹۵).

نتیجه‌گیری

نیازمندی‌های اشخاص با توجه به توسعه روابط اجتماعی، از مرزها عبور کرده و بین‌المللی شده و پیشرفت‌های فنی و اقتصادی، به‌ویژه توسعه روزافزون ارتباطات، همواره بر حجم مراودات اجتماعی و مبادلات جهانی افزوده شده و پرداخت‌های بین‌المللی به شکل پیشرفته و مدرن‌تر از گذشته با ابزارهای گوناگون صورت می‌گیرد. و استفاده از ابزارهای ارتباطی الکترونیکی همچون اینترنت تعامل بین طرفین در اقصی نقاط دنیا را در این خصوص در کمترین زمان ممکن مقدور نموده‌اند و امر پرداخت را تسهیل نموده‌اند؛ و این پرداخت‌ها محدود به پرداخت در امر تجارت بین‌الملل نمی‌شود بلکه شامل تمامی پرداخت‌های بانکی الکترونیکی برون‌مرزی من جمله پرداخت هزینه سفر و غیره می‌شود که علیرغم ضرورت تسهیل در امر پرداخت و کاهش و به حداقل رساندن اختلافات ناشی از امر پرداخت یکسری محدودیت‌هایی در این زمینه وجود می‌باشد چراکه شخصی که در سطح بین‌المللی اقدام به پرداخت می‌کند، ممکن است دولت یا یکی از اجزای آن یا بخش خصوصی باشد. که بررسی رویه قضایی کشورها و روش داورى تجارى بین‌المللی نشان می‌دهد که در اغلب اختلافات ناشی از موانع و محدودیت‌های ارزی (دولتی یا خصوصی) و همچنین قانون و مرجع صالح جهت حل و فصل اختلافات و رسیدگی غیر از موارد مورد توافق طرفین پرداخت می‌باشد که پیشنهاد می‌شود:

اولاً: جهت کاهش حداکثری اختلافات در امر پرداخت بین‌المللی، دولت‌ها در روابط بانکی بین‌المللی با همدیگر، مقررات مربوط به امر پرداخت و هم‌کذا قانون صالح و مرجع صالح به رسیدگی در صورت بروز اختلاف را به‌طور کلی تبیین نموده و با تقویت روش‌های داوری تجاری بین‌المللی، حل و فصل اختلافات مربوطه فیصله نمایند.

ثانیاً: در اکثر کشورها، محدودیت‌های ارزی نسبت به پرداخت‌های بین‌المللی وضع و اجرا می‌شود؛ و این محدودیت‌های ارزی از جانب «بخش دولتی» و یا «بخش خصوصی» می‌باشد؛ که مستلزم آگاه‌سازی و تبیین قبل از پرداخت می‌باشد.

منابع

- ۱- ابراهیم گل علیرضا، حقیقیان علیرضا. (۱۳۹۷). «شرط تعیین مرجع رسیدگی در رویه داوری تجاری بین‌المللی با تکیه بر آرای ایکسید»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، زمستان، سال هفتم، دوره ۷، شماره ۲۵.
- ۲- اشمیتوف، کلایو. ام. (۱۳۷۸). حقوق تجارت بین‌الملل، ترجمه بهروز اخلاقی، جلد اول، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- ۳- اشمیتوف، کلایو. ام. (۱۳۶۹). «دکترین تطبیق دقیق اصل استقلال اعتبارات اسنادی و آثار حیل و تقلب در اینگونه اسناد»، ترجمه علی مخبرالصفاء، علی، مجله کانون وکلا، شماره ۱۵۲-۱۵۳ ص ۳۲۷-۳۴۴.
- ۴- افتخار جهرمی، گودرز و السان، مصطفی، (۱۳۹۶) آیین دادرسی مدنی جلد اول ۱، چاپ اول ۱، تهران، نشر میزان،
- ۵- السان، مصطفی. (۱۴۰۱). حقوق بانکی، چاپ نهم، تهران، انتشارات سمت.
- ۶- السان، مصطفی. (۱۳۹۰). حقوق پرداخت‌های بانکی، (چاپ سوم)، تهران، انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۷- انوری، حسن. (۱۳۸۲). فرهنگ بزرگ سخن، جلد دوم و سوم، چاپ دوم، تهران: انتشارات سخن.
- ۸- پوربافرانی، حسن. (۱۳۸۱). «ماهیت و انواع صلاحیت در حقوق بین‌الملل»، مجله آموزش عالی قم، سال چهارم، شماره ۱۲
- ۹- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۸۱). مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد دوم، چاپ اول. تهران: انتشارات گنج دانش.
- ۱۰- خالقی، علی. (۱۳۸۱). «مقدمه‌ای بر مطالعه اصول حاکم بر صلاحیت کیفری در حقوق جزای بین‌الملل»، مجله موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، شماره ۲، نیمسال دوم
- ۱۱- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۲). لغت‌نامه (زیر نظر دکتر محمد معین و سید جعفر شهیدی) جلد دوم، چاپ اول از دوره جدید، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران با همکاری انتشارات روزنه.
- ۱۲- زمانی فراهانی، مجتبی. (۱۳۹۵). بانکداری خارجی، جلد دوم، چاپ ششم، تهران، انتشارات ترمه.
- ۱۳- شعبانی جهرمی، فریده و شعبانی جهرمی فرید، (۱۳۹۷). «تنظیم شرط حل و فصل اختلاف در قراردادهای بین‌المللی نفت و گاز»، ماهنامه علمی - ترویجی اکتشاف و تولید نفت و گاز، مهرماه، شماره ۱۵۸
- ۱۴- شمس، عبدالله. (۱۳۹۴). آیین دادرسی مدنی، (دوره پیشرفته) جلد ۱، چاپ ۳۳، تهران، انتشارات دراک،
- ۱۵- شیروی، عبدالحسین. (۱۳۹۴). حقوق تجارت بین‌الملل، چاپ چهارم، تهران، انتشارات سمت.
- ۱۶- شیروی، عبدالحسین. (۱۴۰۱). داوری تجاری بین‌المللی، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت
- ۱۷- فرهمند معین، حامد، سماوی، محمدابراهیم و کوشا عماد. (۱۳۹۷). «اولویت‌بندی روش‌های پرداخت بین‌المللی بانکی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)»، فصل‌نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، پاییز، ۱۳۹۷، دوره ۴، شماره ۱۰
- ۱۸- کابری، محمد مجد؛ انصاری اعظم و خدابخشی شلمزاری عبدالله. (۱۴۰۰). «صلاحیت رسیدگی به دعاوی مرتبط در اختلافات خصوصی بین‌المللی؛ بررسی تطبیقی حقوق ایران و مصر»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق خصوصی، تابستان، دوره ۲۵، شماره ۲
- ۱۹- کاشانی، سید محمود. (۱۳۷۷). ضمانت‌نامه بانکی، چاپ اول، تهران، انتشارات موسسه بانکداری ایران.
- ۲۰- کاکاوند، محمد. (۱۳۹۲). گزیده آرای داوری مرکز داوری اتاق ایران، جلد اول ۱، چاپ چهارم، تهران، شهر دانش.
- ۲۱- لسانی، محمدحسین. (۱۳۹۵). بررسی حقوق پرداخت‌های بانکی، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل.
- ۲۲- لنگریچ، رینهارد. (۱۳۹۰). اعتبارات اسنادی در حقوق تجارت بین‌الملل، ترجمه سعید حسنی، چاپ دوم، ترجمه سعید حسنی، تهران، نشر میزان.
- ۲۳- معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه. (۱۳۸۹). قواعد حقوق تجارت الکترونیک، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل، چاپ اول،
- ۲۴- معصومی، پندار. (۱۳۹۱). «قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی و روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات»، ویژه‌نامه حقوقی بین‌المللی، زمستان، شماره ۴۶.
- ۲۵- معین، محمد. (۱۳۵۰). فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ دوم، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- ۲۶- مقصودی، رضا. (۱۳۹۶). «صلاحیت قضایی در حقوق بین‌المللی خصوصی، مجله حقوقی بین‌المللی»، بهار و تابستان، دوره سال ۳۴، شماره ۵۶،
- ۲۷- میر محمدصادقی، حسین. (۱۳۹۵). دادگاه کیفری بین‌المللی، چاپ نهم، تهران، انتشارات دادگستر، تهران، چاپ نهم.

۲۸-یانگ، گائو ایکس و بوکلی، روس پی. (۱۳۸۵). «ماهیت حقوقی ویژه و منحصر به فرد اعتبارات اسنادی، منشأ اعتبارات اسنادی و منابع آن»، ترجمه ماشاءالله بنا نیاسری، مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، پاییز و زمستان، شماره ۳۵.

- 29-Baker & Mckenzie. (2014). Cross – Border Transactions Handbook .
- 30-Brindli, Michael & Cox, Raymond (Eds) .(2004). Law Of Bank Payments. London:Sweet & Maxwell.
- 31-Brozolo, Radicati di, International Payments and Conflict of Laws, American Journal of Comparative Law, Vol. 48, No. 2, Spring 2000
- 32-Delierreux, Martine, Les Instruments du Paiment International, International Business Law Journal, 1993
- 33-Dillenz, Oliver Drafting International Commercial Arbitration Clauses " 21 Suffolk Transnational Law Review. (1997250-221) 1998.
- 34-Ellinger, E. P. Eva Z. Lomnicka, and Richard Hooley Ellinger, Ellinger's Modern Banking Law, Balckwell 2020
- 35-Hapgood, Mark (General Editor), Paget's Law of Banking, 13th Edition, UK: LexisNexis Butterworths, 2007
- 36-Martin Hunter, Achievements of the Intention of the Parties: Arbi - tration Agreements and the First Procedural Steps in International Arbitration, (Journal of the Institute of Arbitrators: Arbitration 48, (1982)
- 37-Mann, F.A.(1992). The Iegal Aspect of Money , 5 Ed .Oxford : Clarendon press.
- 38-Nicholas C. Ulmer, Drafting the International Arbitration Clause. (20 international Law. 1335) (1986)).
- 39-Thomas Oehmke, International Arbitration, Clark Boardman Callaghan, (1990)

